

áráról. Közli a francia /AFNOR/ és nemzetközi /ISO/ szabványok mikromásolással foglalkozó kiadványainak számait és főleg francia vonatkozásban érdekes mikromásolatok készítésére és alkalmazására szolgáló berendezéseket gyártó és szállító vállalatok jegyzékét.

E rövid, futólagos áttekintés is megközelítő képet nyújt a kiadvány értékéről, mely elsősorban szervezési vonatkozásban ad jelentős információkat. Nagyon érdekes az a változás, hogy a mikromásolásról szóló legújabb kiadványokban, így a tárgyalat füzetben is, mennyire nagyobb teret foglalnak el a mikromásolatokkal működő információtároló és -visszakereső berendezések és problémáik. Bár jelen pillanatban a kisebb dokumentációs intézményekben és könyvtárakban - nálunk egyelőre még a legnagyobbakban is - a gyakorlati értéküknél jóval költségesebb rendszerek alkalmazása még nem kifutott, de nem kétséges, hogy a fejlődés iránya a mikroformában tért információk felé mutat. Ebből a szempontból vizsgálva a kiadvány különös jelentőséget nyer, mivel tárgyalásmódját, kitűnő és szemléletes ábráit, szervezési és technikai elveit tekintve jóval tovább mutat, mint a hasonló kiadványok. Jól hasznosítható kiadvány birtokába juthatnak ez összeállítás révén a szervezéssel foglalkozó szakemberek, főleg olyan területeken, ahol a mikrofilmzés vagy a mikrolap alkalmazása még csak a megvalósítás szakaszában van.

/Pétervári L.B./

FOLYÓIRATSZEMLE

116/67

001.814:05/051/

Referáló folyóiratok vizsgálata: közlés, átfedés tárgymutató-készítés. /Tests on abstracts journals: coverage, overlap and indexing/ - MARTYN, J. = Journal of Documentation, 23.k. 1.sz. 1967. márc. p.45-70.

A cikk utal a J. of Doc.-ban /20.k. 4.sz. 1964. p.212-235./ publikált korábbi vizsgálatra, amelynek során a szerzők kiválasztották bizonyos szakterületek teljes bibliográfiáit, s a referáló lapok szerzői mutatóinak a segítségével megpróbálták vizsgálni a megfelelő referáló lapokban a bibliográfiai tételeket. A cél annak megállapítása volt, hogy hány bibliográfiai tételről készült referátum. Ugyanilyen vizsgálat zajlott le a közelmultban is, J. MARTYN összesen 20 bibliográfia 3093 hivatkozását kereste vissza a megfelelő Abstracts-ekben. 647 adat /21%/ olyannak bizonyult, melyet referáló lap egyáltalán nem említett, 828 esetben /27%/ egyszeri referálás történt és - az esetek többségében - 1618 tételről több referátumot készítettek. - Az a tény, hogy a

vizsgált hivatkozásoknak kb. egyötödét egyáltalán nem referálták, komoly fogyatékosagra utal. /Oly fontos és aktuális témának, mint a magnetohidrodinamikának a bibliográfiája a referált 86 tétel mellett 16 nem-referált tételt tartalmaz. Az egyetlen magyar tétel a nem-referált 16 között található./ A szerző nem fogadja el azt a magyarázatot, hogy a nem-referált tételek érdektelen vagy alacsony-szintű munkákat képviselnek, ellenpéldákkal cáfolja meg ezt az állítást.

A többször referált anyag nagy mennyisége szintén nem kívánatos tény. A nagy átfedés sok fölösleges erőfeszítést, párhuzamos-ságot takar. Még lesújtóbb a kép, ha a tárgymutatókat tekintjük. Súlyos fogyatékoságok lehetők fel olyan alapvető referáló lapoknál is, mint a Chemical Abstracts és a Nuclear Science Abstracts.

/Ungvári Gy./

117/67

001.815:681.3:91/051/

A földrajzi mutató lyukkártyás gépi előkészítése ETO-jelzetek alapján. /Podgotovka na szcsetno-perforacionnuh masinah geograficseszkogo ukazatelja po indekszam UDK/ - CSERNŰJ, A.I. - MACAK, N. M. - GASZANOVA, T.G. = Naucno-Tehnicoszskaja Informacija, szerije 2. 1967. 1.sz. p.23-29.

A VINITI módszertani osztálya és gépi adatfeldolgozó részlege gépesített eljárást dolgozott ki földrajzi mutatók összeállítására, és ezzel az eljárással kísérletképpen elkészítette a Referatívnyj Zsurnal Geografija /Földrajz/ című sorozatának 1965. évi 4. számából a K fejezet mutatóját. Minthogy a folyóirat minden tételhez ETO-jelzeteket is közöl, ennek felhasználásával a munkát gépesítették. A kész mutató egy részlete a következő /géptechnikai okokból a referátumokra utaló sorszámok egymás alá kerülnek./

* Venezuela

Bányászati központok és termelés

4 K 107

Ipar

4 K 105

4 K 106

* Oceánia

Gazdasági földrajz

4 K 156

.....

Lakosság

.....

Vizgazdálkodás

A címszókat /pl. Venezuela/ és az alcímszókat /Ipar/ az ETO-táblázatok alapján előzetesen rögzítették, jegyzékbe foglalták, és a kész mutatóban is ezt a sorrendet érvényesítették:

<u>Címszók</u>	<u>Alcímszók</u>
1. A világ /106/	1. 910:016 Bibliográfia
2. Szocialista országok /4/9:103/	2. 910.001 Földrajzelmélet
.....	12. 911.3:33 Gazdasági földrajz
145. Latin Amerika /8=6/
.....	15. 911.3:312 Lakosság
153. Venezuela /87/
.....	21. 911.3:333.93 Vizgazdálko- dás
157. Oceánia /9/
.....	23. 911.3.622 Bányászati köz- pontok és termelés
.....	24. 911.3:338.4 Ipar
170. Antarktisz /99/
	32. 911.3:380 Kereskedelem

Ennek megfelelően háromféle /A, B és C/ mintát dolgoztak ki a 80-oszlopos lyukkártyák előkészítéséhez. A címszókhoz egy-egy lyukkártya készült az ETO-jelzet, a sorszám és a megnevezés bekódolásával /A minta/, minden egyes alcímszóhoz viszont - a címszók számának megfelelően - már 170 lyukkártyát kellett előkészíteni /B minta/, és ezekbe egy-egy címszó ETO-jelzetét, továbbá az alcím ETO-jelzetét, sorszámát és megnevezését kellett bekódolni. A C minta szerint minden referátumhoz egy lyukkártyát készítettek a referátum sorszámának és ETO-jelzeteinek bekódolásával. A bekódoláshoz egyszerűsítették az ETO-jelzeteket: elhagyták az alosztások jeleit és az ismétlődő kezdeti 91 számjegycsoportot, korlátozták a számjegyek számát. A lyukkártyákat Bull gépekkel dolgozták fel, a meg-

felelő rendezések után a gép kinyomtatta a mutató kéziratát, amelyet fényképezéssel eljárásal lehetett sokszorosítani.

Az előkészítő műveletek a jelenlegi kézi eljárással évente 457 munkanapot igényelnek, és ezt követően még le kell gépeltetni a rendezett kártyákról a mutató kéziratát. A kinyomtatott mutató a következő év szeptemberében készül el. A gépesített eljárással az egész munkát körülbelül 120 munkanap alatt lehet elvégezni.

Az eljárás elvileg minden olyan lapszemléhez felhasználható, amely ETO-jelzeteket alkalmaz.

/Szabó Gy./

118/67

002.513.5:001.815:681.327.6-523.8

Az American Petroleum Institute információ visszakereső rendszere és tárgyszójegyzéke. /American Petroleum Institute information retrieval project subject authority list/ - BRENNER, E.H. = Bulletin AID, 5.k. 4.sz. 1966. p. 81-84.

Az American Petroleum Institute /Amerikai Olajipari Intézet/ a facet elemzést alkalmazta koordinált indexelést szolgáló tezaurusz kialakítására és ellenőrzésére. Az indexelés alapvető eszköze maga a tezaurusz, ezen kívül segédeszközként kidolgoztak egy hierarchikus rendszert is.

A facet eljárás alkalmazásának módja eltér a Ranganathan-féle módszertől, amennyiben a kifejezések szintézise a visszakeresés, nem pedig az indexelés során történik.

A visszakeresést elektronikus számítógéppel végzik, s ennek megfelelően a tezauruszt is mágnesszalagra rögzítették. Ha az indexelés valamely specifikusabb kifejezéssel történt, a számítógép automatikusan a generikusabb kifejezés után is feljegyzi az érintett dokumentum adatait.

A hierarchikus rendszert tartalmazó rész a következő csoportokban tünteti fel a deskriptorokat: anyagok, eljárások, jelenségek, berendezések, élő szervezetek, gazdasági tényezők, helymegjelölések, tulajdonságok, üzemi feltételek, közös jellemzők. Az egyes csoportokon belül a specifikusabb jelentésű deskriptorok a generikus jelentésű deskriptor után kerülnek felsorolásra. Ily módon a deskriptor elhelyezése egyben jelentésének szélesebb vagy szűkebb körére is utal.

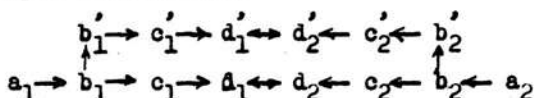
/Vásárhelyi P./

119/67

002.513.5.002.68

A dokumentációs információ visszakereséssel kapcsolatos veszteségek és azok okai. /Nekotorie pricsinü poter' i suma pri dokumental'nom informacionnom poiszke/ - SZKOROHOD'KO, É.F. = Naucno-Tehnicseskaja Informacija, szerija 2, 1967. 1.sz. p.30-34.

Az információ visszakeresés folyamata logikai műveletekre bontható /az ezeket kifejező képletek nagyrészt hibásak a cikkben/ és a következőképpen ábrázolható:

A közös tulajdonságokkal vagy ismertetőjelekkel bíró tárgyak meghatározott halmazokat alkotnak, de a tulajdonságokat /ismerveket/ többféleképpen lehet megnevezni. A halmazt egyértelműen meghatározó ismérvek összessége a fogalom, ezenkívül minden ilyen halmazhoz egy név is rendelhető, például egy sorszám valamilyen katalógusban. Az előbbi jelölések közül a az információ igényben vagy dokumentumban megadott név; b az igényben, illetve a dokumentumban megnevezett fogalom; c e fogalom leírása a természetes nyelven; az 1 index az igényre, a 2 index a dokumentumra utal. A visszakeresés során át lehet térni bizonyos logikai transzformációval ugyanannak a halmaznak egy más fogalmára: ezt ábrázolja a fenti vázlat felső sora, ahol a betűk melletti vessző az új fogalomnak megfelelő visszakeresést jelenti. A betűk közötti nyilak az igény, illetve a dokumentum feldolgozása során követett műveleteket jelzik, \leftrightarrow pedig a visszakeresési leírások összehasonlításának a jele.

A visszakeresési hibákat kétféle okra lehet visszavezetni: az információ megadásához felhasznált eszközökre és az információfeldolgozás különböző fázisaiban bekövetkező torzításokra.

Információvesztéséget és információs zajt okozhat mindjárt kezdetben a_1 és a_2 helytelen megadása, vagyis akár az igény, akár a dokumentum tartalmának hibás megfogalmazása. A visszakeresés nem az eredeti dokumentumokra, hanem csak a kivonatokra támaszkodik, és ez további torzulásokat von maga után, mert a referátum rendszert nem ad vissza minden ismérvet. Az ilyen hibák kiküszöbölésére egyrészt pontosan tisztázni kell az információ igényt, másrészt pedig a referátumot elmélyült elemzőmunkával kell összeállítani és megfelelő kódok alkalmazásával az eredeti dokumentumból lehetőleg minden ismérvet át kell venni.

Az információátalakítás első fázisában, a fogalom megjelölésében gyakoriak a pontatlanságok: a felesleges ismérvek károsak, mert információs zajt vagy vesztéséget okozhatnak, a fontos ismérvek kihagyása megnöveli a zajt.

A logikai transzformációkkal fel kell kutatni ugyanannak a halmaznak lehetőleg minden fogalmát, ami a gyakorlatban igen nehéz feladat lehet. A meglevő és a kidolgozás alatt álló automatikus visszakereső rendszerekben egyelőre még csak a legegyszerűbb kapcsolatokat sikerült feltárni. A túlságosan nagy vesztéségek elkerülése végett ajánlatos figyelembe venni a valószínű korrelációs kapcsolatokat is.

A következő lépésben természetes nyelven kell kifejezni az

adott fogalmat; ez sok hibaforrást tartalmaz. A természetes nyelv kifejezései nem mindig egyértelműek, de a fogalmak leírásából elvileg ki lehet küszöbölni a többértelműségeket: gondos szemantikai elemzésnek kell alávetni a szöveget, nagy súlyt kell vetni a szaknyelv szabványosítására. Az Ukrán Tudományos Akadémia Kiberetikai Intézetének kísérletei szerint a terminológiai szókapcsolatok nagy része szabványosítható volna. Ugyanez vonatkozik az információvesztéséget okozó szinonimákra is.

Hasonló hibák adódhatnak akkor is, amikor a természetes nyelvről át kell térni az információs nyelvre; az ilyen hibák a fordítási algoritmusok tökéletesítésével küszöbölhetők ki. Vannak azonban olyan információs nyelvek, amelyek nem is teszik lehetővé minden fogalom egyértelmű leírását.

A felvázolt modellben a szorosabb értelemben vett visszakeresés tulajdonképpen az utolsó művelet, az összehasonlítás, vagy is a fogalmak információs nyelvbeli jelzeteinek az egybevetése. Itt már csak a tisztán technikai hibák okozhatnak zajt vagy veszteséget.

/Szabó Gy./

120/67

002.55:026

Könyvtárak - a modern tájékoztatási lánc hagyományos láncszemei. /Libraries - an ancient link in a modern information chain/ - JACKSON, E.B. = Second National Symposium on Engineering Information, 1965. okt. p.25-28.

A szakemberek egyre inkább felismerik a műszaki szakirodalom hozzáférhetőségének fontosságát megfelelő időben, megfelelő mennyiségben és megfelelő színvonalon. A szerző megfogalmazása szerint "a szakkönyvtár a szakemberek műszaki tájékoztatási igényeinek a kielégítésére fejti ki tevékenységét a szokványos könyvtári műveletektől eltérő, nem konvencionális forrásokat és módszereket is használva, ha azt az igények kielégítése megköveteli."

A jellegzetes mérnöki tevékenység így foglalható össze: a mérnök saját tudását a kívülről szerzett információval ötvözve a könyvtáraknak, mint a folyamat katalizátorainak segítségével magasabbrendű, új ismeretet hoz létre.

Az Office of Education /USA Oktatási Hivatala/ által finanszírozott statisztikai adatgyűjtés szerint az USA 8533 szakkönyvtárából 2500 műszaki és tudományos szakkönyvtár /a műszaki és a tudományos jelleg teljesen összefonódott/. A vállalati könyvtáraknak fele, az egyetemi és főiskolai könyvtáraknak negyede, a kormánysszervek könyvtárainak negyede és a közművelődési könyvtárak részlegeinek nyolcada tudományos és műszaki könyvtár.

A vizsgálatok szerint 500 iparvállalat közül több, mint a felének /52,4 %-nak azaz 262 cégnek/ van saját könyvtára. Ezek a

cégek finanszírozzák az USA összes ipari szakkönyvtárainak /2163/ majdnem a felét /42,8 %-át azaz 927 könyvtárat/. A tipikus könyvtár állománya /4000 kötet/ és az előfizetett folyóiratok száma /200 folyóirat/ azonban kicsi, ez indokolja, hogy kívülről segítségre szorulnak. Az USA 2500 tudományos és műszaki szakkönyvtár fenntartására évente felhasznált összeg becslés szerint 150 millió \$, mely egyenlő arányban oszlik meg személyi és dologi kiadásra.

67 cég tart fenn Amerikában és Európában párhuzamosan dolgozó vállalati könyvtárakat /összesen 552 könyvtárat/.

A szerző, aki jól ismeri a General Motors Company tájékoztatói szervezetét ismerteti, hogy a vállalat könyvtárai - jól felszereltségük ellenére is - 1966-ban 1100 dokumentumot kölcsönöztek kívülről. A bekért anyag 20 %-a kívül esett a műszaki és természet-tudományokon, több mint 50 %-a folyóiratcikkekre vonatkozott és 60 %-ban 1959. után publikált anyagot kértek.

Az egyedi műszaki könyvtár önmagában nem életképes, igényli, mint a kiskereskedő a nagykereskedői és az elosztó szervezetet, aminek az országos tájékoztatói rendszer felel meg.

/Schiff E./

121/67

002.6/73/

A tájékoztatás szervezetei az Egyesült Államokban. / The organization of information - how it is done in the USA/ - ADKINSON, B.W. = The Advancement of Science, 23.k. 18.sz. 1967. apr. p. 619-624.

A tudományos és műszaki tájékoztatás az USA-ban igen sok egymástól független egység feladata. Hovatartozás és tevékenység. kör szempontjából ezek a szervek 3 nagy csoportba sorolhatók:

1. a szakmai tudományos egyesületek növekvő mértékben foglalkoznak a klasszikus tájékoztatói funkciók /tudományos folyóiratok kiadása, kongresszusok szervezése/ mellett referálással, indexek összeállításával és ujabban a tájékoztatás nem hagyományos formáival is;

2. bizonyos tudományos kutató és fejlesztő intézetekben külön tájékoztatói részlegek feladata a szükséges információk begyűjtése, feldolgozása és szolgáltatása. Ez a tevékenység több tudományszakra terjed ki, az intézet célfeladataihoz szorosan kapcsolódó speciális ismeretanyagra vonatkozóan. E tájékoztatói részlegek adják ki az intézet jelentéseit és egyéb elsődleges közleményeit is. E csoportba tartoznak a kormányzati kutató intézetei /AEC = Atomic Energy Commission = Atomenergia Bizottság/ és a világcégek /Esso, Bell Telephone Lab., General Electric Co. stb./ kutatóintézetei;

3. az egyetemi és a kereskedelmi kiadóvállalatok lényegében

azonos funkciókat látnak el /könyvek, monográfiák, szaklapok stb. kiadása/, de kiadványaik tartalmilag különbözők. Az egyetemi kiadványok elméleti jellegűek, olvasói körük szűkebb, a kiadói haszon nem jelentős. A kereskedelmi kiadók publikációi minden szinten és a legszélesebb körben olvasottak, tartalmuk nem annyira elvont, hanem gyakorlati és minden műszaki szakterületre kiterjedő. A technika rohamos fejlődése itt érezteti leginkább hatását: a "hétköznap" technológiai ismeretanyag terjesztése sokkal jelentősebb kiadói hasznot hajt, mint az elvont tudományos anyagé.

A tájékoztatás fenti rendszerének "kimeneti" oldalán a legnagyobb csoportot az intézeti, egyetemi, tudományos és szakkönyvtárak alkotják. Fejlődésük jelen szakaszában különösen két fontos változás figyelhető meg. Az egyik az, hogy a könyvtárak egyre inkább aktivizálódnak, keresik a kapcsolatot olvasóikkal, elébe mennek igényeiknek, s új típusú, szelektív tájékoztató szolgáltatásokkal hívják fel olvasóik figyelmét állományuk anyagára. A másik változás abból a felismerésből ered, hogy az exponenciálisan növekvő mennyiségű szakirodalmi adatok tárolására és szolgáltatására ma már egyetlen könyvtár sem lehet egyedül képes. Ez a tény fokozott mértékű könyvtárközi együttműködés kiépítését sürgeti nemzetközi és országos szinten egyaránt. A szakkönyvtárak egyes csoportjai pl. kooperatív szerzeményezési és kölcsönzési programokat dolgoznak ki, koordinálják katalógusaikat, s így a rendszer bármely pontjáról érkező megkeresésre késedelem nélkül szolgáltatathatók adatok. A legnagyobb könyvtárak már a legkorszerűbb számítógépi technikával dolgoznak.

A tájékoztatási szolgáltatások hagyományos formái mellett különösen a kormányzati szervek és a tudományos kutatások vonatkozásában egyre inkább az analitikus szolgáltatások iránt mutatkozik kereslet. Ehhez elsősorban olyan adatértékelő központi szervezetekre /data banks/ van szükség, amelyek adott esetekben pl. a számszerű adatok értékelését végzik el meghatározott céllal. Vannak speciális tájékoztató központok, amelyek minden elérhető információforrás figyelembevételével adnak differenciált tájékoztatást. Az ilyen jellegű intézmények száma az USA-ban 10-20 ezerre becsülhető.

Egyelőre kísérleti stádiumban van a legújabb típusú szolgáltatás, amely számítógépi technika alkalmazásával közvetlen kapcsolatot létesíthet a központ és a rendszer bármely távoli pontján levő felhasználó között.

A jövőben megoldandó legfontosabb feladatok egyike az elérhető legjobb együttműködés biztosítása az egy tudományszakra és a több tudományszakra kiterjedő tájékoztatási szervezetek között. Ebben a vonatkozásban pl. angol nyelvterületen az USA és Anglia együttműködése máris eredményesnek bizonyult. A szolgáltatások tekintetében a legfontosabb országos viszonylatban az együttműködő könyvtárhálózat kifejlesztése. De ugyanilyen fontos lenne ez pl. az USA és Anglia viszonylatában is.

A tájékoztatásügyi kutatások főiránya ma új rendszerek kifejlesztése, új eszközök és módszerek igénybevételével. E vonatkozás-

ban is elsősorban a rendszertervezés és az ehhez hasonló gyakorlati kérdések megoldását helyezik előtérbe.

Fontos kérdés az USA-ban a kormányzati és a magánkézben levő tájékoztatói szervek közötti együttműködés, amely ma még nem kielégítő. Nemzetközi vonatkozásban az USA és Anglia együttműködésének további fejlesztése szükséges a tudományos és műszaki tájékoztatás minden területén.

/Fejér I./

122/67

002.66:001.89:66-057.4

Vegyipari szakemberek információs igényeinek kutatása.

/Iszszledovanija potrebnosztei v informacii specialisztov rabotajuscih v oblaszti himii/ - DUBINSZKAJA, Sz.A. = Naucsno-Tehnicseszkaja Informacija, szerija 2, 1967. 4.sz. p.3-6.

A tudományos dolgozók és szakemberek információs-bibliográfiai szükségletei kielégítésének javítása közvetlen összefüggésben van információs igényeik kutatásával. Ebből a szempontból az információs igények tanulmányozása a tudományos munka minden szakaszában a legfontosabb ut az információs szükségletek jellegének meghatározására.

A vegyész-szakemberek között a Szovjetunióban végzett felmérés lehetővé tette a legfontosabb tényezők feltárását, amelyek hatással vannak információs szükségleteik kialakulására, mint pl.:

1. a különböző felhasználó csoportok információs igényei;
2. az intézmény és a tevékenység típusának hatása az információs szükségletre;
3. az információs igények kapcsolódásának módja a tudományos kutatómunka egyes szakaszaihoz;
4. a kapott eredmények jelentősége a műszaki-tudományos könyvtár és a műszaki-tudományos tájékoztatói osztály munkájának megszervezése szempontjából.

Az igénykutatás a következő kérdésekre adott választ:

1. mennyi időt fordítanak a szakemberek a kutatási témával kapcsolatos szakirodalom olvasására és keresésére;
2. előreláthatóan mennyi ideig tart a kutatási téma kidolgozása;
3. milyen forrásokból merítik a szakemberek a szükséges információt;
4. a kutatási téma kidolgozására szánt időből mennyit fordítanak a vonatkozó irodalom tanulmányozására;

5. milyen gyakran és a kutatómunka mely céljaira használják fel a szakemberek az információs forrásokat;

6. kielégítő-e az adott kutatóintézetben a szakirodalmi információ szétsugárzásának módszere;

7. az információforrások melyik típusát használták fel eddig? Milyen más információs szolgáltatásra van szükségük a szakembereknek intézetükben?

A kiküldött 520 kérdőívre beérkezett 245 válaszból mindenképp előtt az volt megállapítható, hogy nem a szakterület vagy a szolgálati idő, hanem a kutatóintézet típusa és a tevékenység fajtája a meghatározó tényező az információs szükséglet tekintetében. Az információfelhasználók két csoportja különült el: 1. az alap- és alkalmazott kutatással foglalkozó tudományos dolgozók; 2. a szerkesztő-tervező munkát végző szakemberek. Az első csoport tagjai két évig vagy még hosszabb ideig foglalkoznak témájukkal, míg a második csoport tagjai feladataikat hat hónaptól egy évig terjedő idő alatt oldják meg. Mindkét csoport a kutatási idő mintegy egy-harmadát fordítja szakirodalmi tájékozódásra. Ezt az eredményt alátámasztja az USA-ban kapott adat, amely szerint ez az arány 33,4%.

A tudományos kutatók információs anyaguk legnagyobb részét tudományos elméleti folyóiratokból és referálólapokból merítik, míg a szerkesztő-tervező tevékenységet folytató szakemberek inkább műszaki adatokat, részletes leírásokat tartalmazó forrásokat vesznek igénybe.

A tudományos kutatómunka egyes szakaszainak vizsgálata azt mutatja, hogy a szakemberek az irodalmat a legintenzívebben használják:

1. a szakterületük legújabb eredményeinek megismerése során;
2. új kutatási témára vonatkozó munka megindításakor a kutatási feladat pontos meghatározására;
3. a befejező szakaszban az eredmények kiértékelésekor a kutatási jelentés és a publikálásra szánt közlemény elkészítésekor.

E célokra az információk legnagyobb hányadát általában a referálólapok, a szemlék, a kézikönyvek és a szabadalmak szolgáltatják. E források igénybevételének mértéke attól függ, hogy a felhasználó melyik fentemlített csoportba tartozik. Az információs igény céljától függően változnak a feladott konkrét érdeklődések és következésképp az információ visszakeresés módszerei, amelyeket a szakkönyvtárosnak vagy a tájékoztató mérnöknek célszerű alkalmazni.

A források korát tekintve a tudományos kutatók az utolsó két éven belüli és a tíz évnél nem régebbi szakirodalmat egyforma arányban kerik, míg a tervezők főként az utolsó három év irodalmát keresik és csak jóval kisebb mértékben igénylik az utolsó tíz éven belül megjelent munkákat.

A tudományos dolgozók fenti két csoportja munkájuk sajátosságának megfelelően különböző mértékben veszi igénybe a műszaki könyvtárat és a tájékoztatási osztály szolgálatait. A könyvtár és a tájékoztatási osztály igénybevételének gyakorisága ugyancsak eltérő a két csoportban: "néhányszor havonta" -tól "néhányszor évente" -ig változik a könyvtár esetében, míg a tájékoztatási szolgáltatások felhasználása "néhányszor évente" vagy "még ritkábban" történik.

A felmérés alapján kapott adatok arra hívják fel a figyelmet, hogy a műszaki-tudományos tájékoztatási és könyvtári munkát a tudományos dolgozók és a szakemberek tagolt igényeinek figyelembevételével kell megszervezni.

/Paku S./

123/67

018.11:021.64:027.082

A regionális központi katalógusok kvantitatív értékelése.

/The quantitative evaluation of regional union catalogues/ -
BUCKLAND, M.K. = Journal of Documentation, 23.k. 1.sz. 1967.márc.
p. 20-27.

Nagybritanniában jelenleg a könyvtárközi együttműködésnek, közelebbről a könyvtárközi kölcsönzésnek olyan rendszere van érvényben, mely több, egymástól független regionális központi katalógusra épül. Ezt a rendszert a közelmúltban - minden történeti értéke és hagyománytisztelet ellenére - különböző bírálatok érték. A Ministry of Education /Oktatásügyi Minisztérium/ egyik beszámolója a jelenlegi regionális szerkezetet nem-kielégítőnek nevezte, ennek okát azonban nem a rendszer regionális jellegében, hanem a regionális központok állományának kicsinsységében s abban látta, hogy tulsok ilyen központ van.

A szerző szerint magával a regionális elvvel van baj, az egyetlen országos központi címjegyzékre felépülő könyvtárközi együttműködés, kölcsönzés kevesebbe is kerülne és hatékonyabb is lenne, mint a jelenlegi rendszer.

Állítását olymódon bizonyítja, hogy egybeveti a jelenlegi rendszer optimalizált modelljét egy olyan feltételezés szerinti alternatív modellel, ahol egyetlen országos központi címjegyzékre épül a könyvtárközi kölcsönzés hálózata. Az egybevetés így nem a valódi költségek statisztikai felmérésén alapszik /ilyesmihez nem is lehet hozzájutni, mert bár számtalan kézikönyv és történeti leírás áll rendelkezésre, de senki sem tudja pontosan megmondani, hány kérést ügykezelnek és a kérések ügyintézése hozzávetőlegesen mennyibe kerül./Az összehasonlítás a különböző rendszerek által igényelt munka- és időmennyiség logikai-quantitatív elemzésén alapszik. l és n db központi katalógus esetén K_n költség nagyobb K_l költség-nél, ahol K_n = az n db központi katalógus esetén fellépő költség és K_l az l db központi katalógus esetén fellépő költség. Bizonyítás: Mínt hogy l katalóguscédula többbe kerül, mint l helyrajzi szám

/mely az országos KC-re utal/, tehát a katalógus-szerkesztés a teljesen centralizált modellben olcsóbb, s minthogy a regionális rendszerben több információ visszakeresési műveletre, több segédeszközre, sőt pl. több dokumentum másolatra, nagyobb személyzetre van szükség, a regionális modell valóban költségesebb. A több kézen átfutó ügyintézés lassabb, vagyis az egyközpontu országos hálózat teljesítménye, hatásfoka jobb.

/Ungvári Gy./

124/67

025.3:68132-523.8.004.14

Könyvtári katalógusok előállítására kis elektronikus számítógépeken. /Library catalogue production on small computers/ - KILGOUR, F.G. = American Documentation, 17.k. 3.sz. 1966. jul. p. 124-131.

A Columbia, Harvard és Yale egyetemek könyvtárai /USA/ közös számítógépes rendszert dolgoztak ki a katalógusok előállítására céljából /CHY rendszer/. A CHY rendszerben a címfelvétel a gépi feldolgozás követelményeinek megfelelő munkalapon történik, melyen egy sorba maximálisan 80 jel kerülhet. A munkalap alapján végzik el a Hollerith lyukkártyák lyukasztását: minden sornak külön kártya felel meg. A lyukasztás helyességének ellenőrzése céljából a kártyákat IBM 870-es dokumentum-író rendszeren bocsájtják keresztül, mely kis- és nagybetűket egyaránt használva olvasható formába alakítja vissza a kártyákba lyukasztott adatokat. A hibák kijavítása után kerül sor a számítógépes feldolgozásra.

A katalóguskészítésre használt számítógép IBM 1401-es típus, melynek belső memóriája 8000 szó kapacitású, míg külső memóriáját 2 mágnesszalagos egység képezi. Az eredmények kinyomtatására kis- és nagybetűket tartalmazó betűlánccal felszerelt IBM 1403-as gyorsíró berendezés szolgál.

A számítógépes program 5 nagy részből tevődik össze. Az első: CHY-1, a lyukkártyákról az adatokat mágnesszalagra rögzíti és meghatározza, hogy a különböző katalógusok céljaira összesen hány katalóguscédulát kell majd előállítani az egyes művek esetében. A második: CHY-2, az adatokat újabb mágnesszalagra írja át, de most már minden címfelvételt annyiszor és olyan vezérszavakkal ellátva, amint arra a különböző katalóguscédulák megfelelő formában történő kinyomtatásához szükség van. A harmadik: CHY-3, a most már megfelelő számban rendelkezésre álló címleírásokat szétválogatja, külön-külön mágnesszalagra rögzítve a szerzői, címszerinti, tárgyszerinti stb. katalógusokba beépítendő anyagot. A CHY-4 program alakítja ki a katalóguscédulák végső alakját, melynek megfelelően a CHY-5 program biztosítja a katalóguscédulák kinyomtatását.

A gépi memóriában tárolt információkat felhasználva havonta teljesen automatikusan állítják elő az újbenszerzési jegyzéket, és félévenként sor kerül kötetkatalógus gépi uton történő kiadására is.

Hasonló jellegű programokat más egyetemi könyvtárak is kidolgoztak: a Florida Atlantic University IBM 1460-as, az Ontario egyetem IBM 7094/1401 típusu kombinált rendszerrel, a Stanford egyetem IBM 1401-es, a Santa Cruz-i egyetem IBM 1410-es számítógéppel végez könyvtári adatfeldolgozást.

Valamennyi esetben közös tapasztalat az, hogy a programozás sokkal több időt, ill. nagyobb létszámú programozói gardát vett igénybe, mint ahogy azt eredetileg tervezték. Az operatív munka megindítására előírt határidőket csak a legritkább esetben sikerült betartani. A teljes címleírást tartalmazó termékek: a katalóguscédulák és kötetkatalógusok előállításának programozása mintegy 6-20-szor annyi munkát jelent, mint a rövidített címleírást tartalmazó újbenszerzési jegyzékek vagy rövidített kötetkatalógusok elkészítéséhez szükséges programozás. Ennek 3 fő oka van:

a bibliográfiai adatok rendkívül összetettek és bonyolultak, tömör formában rendkívül sok információt tartalmaznak;

az egyes művek megfelelő besorolása a különböző katalógusokba igen bonyolult feladat;

a különböző formátumu katalógusok és jegyzékek, a nagy- és kisbetűk használatának szükségessége bonyolulttá teszi a programokat.

A könyvtári adatok feldolgozására szolgáló programok kidolgozásakor arra kell törekedni, hogy a program futása közben a lehető legkevesebb emberi közreműködésre legyen csak szükség. A könyvtárosok gyakran nem bíznak meg a gépben, fölösleges ellenőrzési fázisokat iktatnak be a gépi munkába, melyek a várakozással ellentétben inkább újabb hibákat hoznak. Az erőket ezért az alapadatok helyességének biztosítására és a végtermékek alapos ellenőrzésére kell koncentrálni.

/Vásárhelyi P./

125/67

026:651.838.4

A gépesítés néhány alkalmazása egy nagy szakkönyvtárban.
/Some applications of mechanization in a large special library/ - AYRES, F.H. - CAYLESS, C.F. - GERMAN, J.A. = Journal of Documentation, 23.k. l.sz. 1967. márc. p. 34-44.

Néhány évvel ezelőtt kezdték meg egyik-másik könyvtári rutinmunka gépesítését az Aldermaston-i /Nagy-Britannia/ Atomic Weapons Research Establishment /Atomfegyverkutató Központ/ könyvtárában. Időközben a gépesítés jelentősen előrehaladt, a cikk az újabb eredményekről kíván beszámolni.

Az egyik ilyen munkaterület a kölcsönzések ellenőrzése. Az ideális kölcsönző rendszer a szerzőnél, a kölcsönzőnél s a lejárat napjánál történő ellenőrzést teszi lehetővé. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy a hatékony munkavégzés - manuális módszerekkel -

nagy munkabefektetést feltételez. A gépesítési lehetőségek számbavétele után sor került a korszerű felszerelés beszerzésére és a rendszer felépítésére. A következő felszereléssel dolgozik a kölcsönzős: 80 oszlopos lyukkártya; IBM 026-os feliratozó, amely tetszőszerinti nyelven azt az információt nyomtatja a kártya felső részére, mely lyukasztásra kerül; IBM 360/30 jelű elektronikus számológép és kiegészítő felszerelés s egy speciálisan a szerzői nyilvántartás részére készült kártyakerék. A rendszer két kártyát alkalmaz: kölcsönzőkártyát- és könyvkártyát. A könyvkártyákat a szerző neve és a könyv címe szerint, a kölcsönzőkártyákat a kölcsönző neve és lakáscíme szerint lyukasztják; a könyvkártyák az egyes kötetekben - tasakokban - nyerne elhelyezést, a kölcsönzőkártyákat betűrendben tárolják. Kölcsönzés esetén a könyvkártyát kiemelik, a kölcsönzőt pedig kikeresik. A lejárat napját beütik a könyvkártyába, a kártyát a kölcsönző neve mellé helyezik.

A továbbiakban részletesen taglalja a lyukasztási eljárást, a lyukkártya-tervet, a lyukasztás műveleti utasításait, az elektronikus számológép szerepét, a felszólítás menetét stb. A gépesítés költségeinek és a beruházás megtérülésének elemzésével fejezi be a kölcsönzőmunka taglalását.

Megemlíti az ETO betűrendes tárgymutatójának elektronikus számológéppel történő előállítását is, részletezi a tárgyszavak permutációjának problematikáját, elemzi a betűrendes tárgymutató gépi elkészítésének költségeit, hangsúlyozva e munka gazdaságosságát.

Szól a periodikák gépi adatfeldolgozásáról, a katalogizálásnak és a kartonok rendezésének gépesítéséről. Allítása szerint "e két utóbbi munka tekintendő az első olyan könyvtári rutinmunkának, melyeket gépesített rendszerben kell végezni." - Az összes könyvtári munkafolyamat teljes gépesítése egyenlőre csak perspektíva.

/Ungvári Gy./

126/67

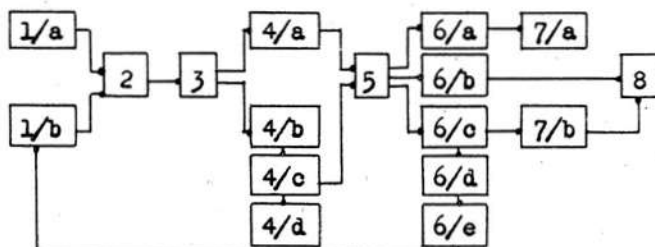
651.56:651.8:744.8

Műszaki rajzok új kezelése. /A new approach to engineering drawings/ - SHIMP, H.E. = National Micro-News, 1967. 87.sz. p. 169-176.

A közlemény az LMSC /Lockheed Missiles and Space Company/ 105/35 mm mikrofilmezési rendszerének leírása.

A minden vonalon, így időben és költségekben is megnyilvánuló takarékoság az LMSC-nél arra vezetett, hogy felülvizsgálva a hagyományos műszaki rajzdokumentációt, egy teljesen új, a számítógépekkel meggyorsított műszaki-tudományos életben is hatékony rendszert szervezzen. Miután a 35 mm mikrofilm az alapvető, archivális rajzok tárolásánál minőségileg nem felelt meg, a rendszer alapjává a 105 mm mikrofilmet tették. Ennek ellenére használati példányai az erről nyert másolatok útján 35 mm-es mikrofilmes lyukkártyák. A 35 mm-es másolatot 105 mm-es mikrofilmről egy optikai átalakítóval - ami tulajdonképpen egy egyszerű mikrofilmfelvevő készülék - készítik.

Az új műszaki rajz-készítés és -másolás működési elve:

1/a/ Az új rajz készítése vagy összeállítása; 1/b/ Javitott rajz hagyományos vagy javított változatban; 2/ Ellenőrző másolat készítése Xerox 1860 készülékkel; 3/ Megfelelő minőség esetén tovább bocsájtják; 4/a/ A teljes műszaki dokumentáció bekötött változatban; 4/b/ Rajzok és módosított dokumentumok; 4/c/ 105 mm mikrofilm készítése; 4/d/ A lefényképezett rajzok megsemmisítése; 5/ Ofszet nyomóforma készítése; 6/a/ A teljes műszaki dokumentáció biztonsági archivumba tétele; 6/b/ Ofszet sokszorosítás; 6/c/ 35 mm mikrofilm készítése a 105 mm filmről mikrofilmes lyukkártyák számára; 6/d/ 105 mm mikrofilmek lerakása a központi archivumba; 6/e/ Szükség esetén eredeti méretű másolatok készítése változtatáshoz; 7/a/ Biztonsági archivum; 7/b/ Mikrofilmes lyukkártya-tárolók; 8/ Használat.

A rendszer előnyei: a tervezők és rajzolóik eredményes kihasználása, a műszaki dokumentáció minőségének megjavítása, a tárolási költségek jelentős csökkentése, a tervezés és felhasználás közti idő lerövidítése és éves viszonylatban az ezekkel összefüggő jelentős költségmegtakarítás.

/Pétervári L.B./

127/67

651.8:681.3.07:744.8

Előretékinés a műszaki dokumentumok gépesített feldolgozására. /Looking ahead to mechanized handling of engineering documents/ - AVEDON, D.M. = National Micro-News, 1966. 86.sz. p. 137-140.

A Bell Telephone Laboratories, Inc.-nél 1961-ben fogadták el a mikrofilmet a műszaki rajzok helyett, ami jelentős megtakarítást jelentett költségekben és a rajzok elkészítésében. Az anyag használata a mikrofilmezés után a következőképpen alakult: mikrofilm-tári használatban 16 %, saját munkahelyen 48 %, visszanyagításban 36 %.

A feldolgozás mindezeideig manuális uton történt, azonban lehetőség van elektronikus számítógépek alkalmazására is. Ma már képek és alfanumerikus dokumentumok egyaránt tárolhatók, válogathatók és átvihetők digitális vagy foto-faxszimile bázisként. A jövőben a műszaki dokumentumok feldolgozásában nagy fejlődés várható.

Majdnem minden műszaki dokumentáció elkészíthető lesz computerek segítségével és ezért tárolhatók és átvihetők digitális jelek formájában. Egy központi dokumentumtárolóból az információk kívánságra átvihetők az igénylő helyére. Az információ természetétől függetlenül a használó fél alfanumerikus vagy fakszimile output formát kérhet.

Megállapítható már, hogy a fejlődés egy gépesített központi alfanumerikus és gépi dokumentumtároló kialakítása felé mutat, mely összekapcsolódik egy digitális és fakszimile átvittel. Az ipar azonban ma még nem képes a tárolás, válogatás és átvitel minden problémájának megoldására, azért e kérdést meg kellene vizsgálni a műszaki dokumentumok kezelésének szempontjából is.

/Pétervári L.B./

128/67

681.3.048-523.8:001.815:002.513.5

Többnyelvű teaurusz a nemzetközi együttműködés szolgálatában.
/Un thésaurus multilingue au service de la coopération internationale/ - Van DIJK, M. = Bulletin AID, 5.k. 4.sz. 1966. p. 85-87.

Az Egyesült Államokban általában az alfabetikus elrendezését, gyakran elektronikus számítógéppel előállított, ill. ellenőrzött hierarchikus kapcsolatokat, szinonimákat és általános jellegű kapcsolatokat feltüntető teauruszok terjedtek el, ezzel szemben Európában egyre inkább a grafikus ábrázolással egybekötött megoldásokat alkalmazzák. Ezt az utat járja a DIRR /Documentation Internationale de Recherche Routière = Nemzetközi Utügyi Kutatási Dokumentációs Központ/ is.

A DIRR számos európai ország utügyi kutatóit tájékoztatja a publikált irodalomról, a kutatási jelentésekről és a folyamatban levő kutatásokról. A rendelkezésre álló dokumentumgyűjtemény többnyelvű, bár hivatalos nyelvként csak az angolt, németet és franciát használják. Ebből szükségszerűen következik a háromnyelvű teaurusz kidolgozására irányuló igény.

Először francia nyelven készítettek el diagramokat, melyeken egy-egy szűkebb témakörön belül egy és kétirányú nyilakkal jelzik a kifejezések hierarchikus és általánosabb jellegű kapcsolatait. Ez után kellett megoldani az angol és német nyelvű változatok kidolgozását. Ennek érdekében oly módon jártak el, hogy egymásra szuperponálható, egymásnak pontosan megfelelő diagramokat dolgoztak ki, melyekben az egyes fogalmaknak megfelelő kifejezések pontosan azonos helyet foglaltak el. Az egyértelmű kódolást biztosítja, hogy a diagramokat négyzethálószerűen 100 egyenlő részre osztották, s minden kifejezés kódjaként a helyét jelölő koordinátákat használták fel. E koordináták egyértelműek és függetlenek az alkalmazott nyelvtől.

Jelentős nehézségekkel járt azonban a francia kifejezések an-

gol és német megfelelőjének meghatározása. E nyelvek jellegzetességei és szelleme ugyanis lényegesen eltér egymástól. Különösen áll ez a német nyelv esetében, mely igen gyakran használ összetett szavakat ott, ahol a francia és angol egyszerű kifejezéssel él. Hasonlóan problémát okozott, hogy míg a franciában 2000 tárgyszó elegendő volt az adott szakterületen, az angolban 10-12 000 kifejezést kellett figyelembe venni.

A német és angol nyelvű diagramok vázlatát szótárak és lexikonok felhasználásával állították össze, majd a végső formába üntésre olyan munkatársat kerestek, aki szakmailag és nyelviileg megfelelő képzettséggel rendelkezett ahhoz, hogy egyszemélyben el tudja végezni az elfogadásra kerülő kifejezések tisztázását. Csak egy személyes munkával tudták biztosítani a különböző nyelvű diagramok tökéletes egymáshoz kapcsolódását, egyöntetűségét.

Az eddigi munka tapasztalataira támaszkodva a DIRR a nyelvi jellegzetességek eltérései ellenére megoldhatónak tartja megfelelő többnyelvű nyil-diagramok kidolgozását, melyek egyöntetű elfogadásához és alkalmazásához a különböző országok szakemberei és dokumentalistái esetében még jelentős propaganda- és nevelő munkára van szükség.

/Vásárhelyi P./

129/67

681.621

Másolóautomata mint korszerű szervezőeszköz. /Kopierautomaten als moderne Organisationsmittel/ - DALIMMER, G.T. = Reprographie, 7.k. 5.sz. 1967. máj. p. 89-90.

Az irodai másológépekkel kapcsolatos igények kb. 3 év óta állandóan növekednek. A régi, nedves eljárással működő készülékek helyett előtérbe léptek a hőhatású és elektrosztatikus másológépek. Az elektrosztatikus eljárás alapján működő készülékek kétfélek:

1/ normál irodai papírra másolnak, azaz a másolatokat szeléndob és feltöltött festékpör segítségével készítik,

2/ cink-oxid réteggel bevont papírt elektromossággal feltöltött folyékony színezővel festik meg és melegítéssel száraz másolatot kapnak.

A szeléndobbal működő készülékek különlegesen jó konstrukciót és gondos karbantartást igényelnek, míg a cink-oxid bevonatu papírral működő másológépek sokkal egyszerűbbek, ezért kevesebb gondozás is elégséges. A korszerű másológépeknél a teljesítményen kívül fontos követelmény a sokoldalúság /tehát több célra is felhasználható legyen/ és a kifogástalan minőség.

Elektrosztatikus másológépekkel gyorsan és gazdaságosan készíthetők ofset papírfóliák. Különösen alkalmasak kis példányszámú sokszorosításra, fénymásolásra. Transzparens másolatok is készíthetők.

tők.- A készülékek beszerzési ára 4500 - 30 000 DM - teljesítményük szerint - között van. A beszerzési költségek havi 2000 db másolat mellett 1 év alatt megtérülnek.

/Gara A./

130/67

778.14

Mikrokép és elektronikus adatfeldolgozás. /Mikrobild und elektronische Datenverarbeitung/ = Reprographie, 7.k.6.sz.1967.jun.p.109.

Jelentős mértékben fejlődött ki Európában a mikrofilmkártya alkalmazása tudományos és könyvtári célokra. A jelenleg használt mikrofilmtechnikai eljárásokkal általában 30-szeres kicsinyítés érhető el. Az NCR vállalat /National Registrier Kassen Gesellschaft/ új mikrokép technikát dolgozott ki, melyet PCMI /Photochromic Micro Image = fotokromatikus mikroképek/ elnevezéssel hozott forgalomba.

Az eljáráshoz szükséges különleges felvételező anyag egy fotokromatikus réteg, melyen ultraibolya fény hatására azonnal kép keletkezik. Ez a kép egyszerű fehér fényvel vagy hő hatására eltávolítható, tehát hiba esetén rögtön javítható. A fotokromatikus réteg teljesen szemcsementes, feloldóképessége 1000 vonal/mm. Gyakorlatban ez azt jelenti, hogy egy 105 x 148 mm-es fotokromatikus lemezen 3200 A/4-es könyvoldal helyezhető el. A lineáris kicsinyítés tehát 150-szeres. A lemez elkészítése után transzparens másolatok készülhetnek tetszés szerinti mennyiségben. A másolatokat műanyagréteggel vonják be, amely megvédi a filmet a karcosodástól és piszoktól.

Egy fotokromatikus lemezről nem egészen 80 000 DM költséggel mintegy 15 000 másolat készíthető, azaz 18 millió A/4-es oldal. Az A/4 lapokon tárolt információ az NCR olvasógépeivel 290 x 290 mm-es képernyőn eredeti méretre nagyítható és szabad szemmel olvasható. A kártyán látható első felvétel az indexet tartalmazza, mely a kártyán a fényképezett dokumentumok számait tünteti fel. Kicsinyítéskor minden dokumentum automatikusan számot kap, így kikeresése az index segítségével egyszerű. Egy-egy dokumentum kikeresése kb. 15 mp-ig tart. Az eljárás alkalmazható a dokumentációban, könyvtárakban, programozott oktatásban és mindazokon a területeken, ahol nagy mennyiségű adatokkal dolgoznak, amelyek állandóan kiegészítésre szorulnak. Jó eredménnyel használják a PCMI mikrofilmkártyákat fenti tulajdonságai alapján az elektronikus adatfeldolgozógépekkel rendelkező vállalatok.

/Gara A./